

Suomen tuomariliitto

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Asia: Lausunto arviomuistiosta Oikeusprosessien keventäminen

Viite: OM 8/41/2015

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry esittää yllä mainitun arviomuistion johdosta kunnioittavasti lausuntonaan seuraavaa:

Yleistä

Oikeuslaitoksen perustehtävänä on kansalaisten oikeusturvan takaaminen. Tuomioistuinten on pystyttävä tuottamaan korkealaatuisia ratkaisuja kohtuullisessa ajassa. Oikeuslaitoksen kyky toteuttaa perustehtävänsä on turvattava myös valtiontaloudellisesti tiukkoina aikoina. Tuomioistuimia kehitettäessä olennaista on, miten tuomioistuimille pystytään takaamaan edellytykset edellä mainitun perustehtävänsä suorittamiseen. Kehittämisen lähtökohtana tulee siten olla oikeusturvan antamisen edellytysten parantaminen eikä säästöjen aikaansaaminen.

Tuomariliitto kannattaa sinänsä arviomuistion lähtökohtana olevaa tavoitetta sen mahdollistamisesta, että tuomioistuimet voivat keskittyä ydintehtäviinsä. Tässä tarkoituksessa myös keinojen etsiminen oikeusprosessien keventämiseksi on perusteltua. Mahdolliset keventämistoimet on kuitenkin suunniteltava niin, että ne eivät merkitse heikennyksiä oikeusturvan tasoon.

Arviomuistiossa käsiteltyjen keventämistoimien säästövaikutusten osalta Tuomariliitto toteaa, että näistä ainoa merkittäviä säästöjä tuova toimenpide on lautamieskokoonpanoista luopuminen. Muiden toimien säästövaikutus on marginaalinen.

Kokoonpanojen keventäminen

Käräjäoikeudet

Lautamieskokoonpanot

Tuomariliitto kannattaa lautamiesjärjestelmästä luopumista kokonaan. Lautamiesten vähentäminen kahdesta yhteen ei ole perusteltua. Mikäli lautamiesjärjestelmä halutaan säilyttää, lautamiesten valintatapa pitäisi arvioida uudelleen, koska se on riippumattomuuden kannalta ongelmallinen.

Ne seikat, joiden on aikoinaan katsottu keskeisesti puoltavan lautamiesjärjestelmää, ovat menettäneet merkityksensä lukuun ottamatta maa- oikeuksia, jotka toimivat eräiden kärjäoikeuksien yhteydessä. Kansalaisten tuomioistuimia kohtaan tunteman luottamuksen kannalta olennaista on prosessin ja ratkaisujen korkea laatu ja tiedottaminen joko tuomioistuinten itsensä ja joukkotiedotusvälineiden toimesta. Oikeudenkäytön tulee olla läpinäkyvää ja perustua samanlaisiin seikkoihin, minkä vuoksi paikallistuntemus ei ole enää relevantti argumentti lukuun ottamatta maa- oikeuksia, joissa sillä on edelleen merkitystä. Oikeudenkäytön julki- suus on toteutettavissa muilla keinoilla.

Lautamiesten käyttö ei ole perusteltua oikeudellisesti tai näytöllisesti vaikeissa asioissa taikka laajoissa ja monimutkaisissa asioissa. Niissä on säännönmukaisesti ratkaistavana sellaisia rikosoikeuden yleisiin oppeihin sekä perus- ja ihmisoikeusnormien ja yhteisöoikeuden soveltamiseen liittyviä juridisia ongelmia, joiden ratkaisemisessa lautamiehillä ei ole erityisosaamista. Oikeusturva toteutuu parhaiten, kun tällaiset asiat ratkaistaan kärjäoikeuksissa usean ammattituomarin kokoonpanossa.

Muut kokoonpanokysymykset

Rikosasiat

Mikäli lautamiesjärjestelmästä luovutaan, tulee pohdittavaksi, miltä osin lautamieskokoonpanossa nykyisin käsiteltäviä asioita voitaisiin ohjata yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäviksi ja miltä osin ne tulisi ohjata vahvennettuun (kahden tai kolmen jäsenen) tuomari- kokoonpanoon.

Tuomariliiton käsityksen mukaan yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan liiallinen laajentaminen on omiaan vaarantamaan oikeudenhoidon uskottavuutta alioikeuksissa. Lainkäytön painopistettä on pitkäjänteisesti pyritty siirtämään alioikeuksiin muun muassa hovioikeuksien jatkokäsittelylupamenettelyn käyttöönotolla ja laajentamisella. Jatkokäsittelylupajärjestelmän toimivuus ja tuomioistuinten tarjoaman oikeusturvan tason ylläpitäminen ja parantaminen edellyttävät, että kärjäoikeuden ratkaisut ovat mahdollisimman korkeatasoisia ja että asiat ratkaistaan kärjäoikeuksissa riittävän vahvoissa kokoonpanoissa. Tältä kannalta ei ole johdonmukaista, että lautamiesjärjestelmästä luopumisen jälkeen kaikki rikosasiat niiden vakavuudesta riippumatta voitaisiin käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa, mitä arviomuis- tiossa esitetty näkemys siitä, ettei kolmen tuomarin kokoonpanoa olisi tarkoituksenmukaista säätää pakolliseksi miltään osin, käytännössä tarkoittaa. Ilmeistä on, että resurssipulaan liit- tyvistä syistä mahdollisuutta yhden tuomarin kokoonpanoon myös tosiasiaassa käytettäisiin vakavimmissakin rikosasioissa.

Tuomariliitto katsoo edellä todetun perusteella, että kolmen tuomarin kokoonpano tulisi lau- tamiesjärjestelmästä luovuttaessa säätää pakolliseksi käsittelemään rikosasioita, joissa vä- hintään yhdessä syytteessä tarkoitettu teossa enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeut- ta.

Siinäkin tapauksessa, että lautamiesjärjestelmä päädyttäisiin säilyttämään, yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa voitaisiin harkita eräiltä osin laajennettavaksi. Perusteltuna voidaan joka tapauksessa pitää perusmuotoisen ryöstön (RL 31 luvun 1 §) samoin kuin tuomioistuin- lakipaketin hallituksen esityksessä (HE 7 / 2016 vp) huomioon otetun rekisterimerkintäri- koksen lisäämistä yhden tuomarin ratkaistavien rikosten joukkoon. Näitä rikoksia koskevat asiat eivät lainsoveltamis- ja näyttökysymystensä osalta vaativuudeltaan juurikaan poikkea nykyisessä OK 2 luvun 6 §:ssä olevaan niin sanottujen listarikosten luetteloon sisältyvistä ri- koksista. Yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa voitaisiin harkita myös laajennettavaksi kaikkiin enintään neljän vuoden vankeusrangaistuksella rangaistaviin rikoksiin. Tällöin voi- taisiin luopua edellä mainitusta rikosnimikeluettelosta, joskin ryöstöä koskevien asioiden si- sällyttämisestä yhden tuomarin toimivaltaan olisi tällöinkin erikseen säädettävä. Yhden tuo-

marin päätösvallan laajentaminen tällä tavoin ei kylläkään ole ongelmatonta, koska tiettyjä enintään neljän vuoden vankeudella rangaistavia rikoksia koskevissa asioissa vahvennetun kokoonpanon käyttäminen on asioiden laadun vuoksi ja usein muistakin syistä perusteltua. Esimerkiksi lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt sekä törkeät velallisen rikokset ja törkeät veropetokset ovat rikoksia, joita koskevien asioiden käsittelyssä vahvennettua kokoonpanoa voidaan pääsääntöisesti pitää perusteltuna.

Yhden tuomarin kokoonpanon käyttäminen olisi pääsääntöisesti perusteltua ratkaistaessa rikosyhödyn menettämistä tai muuta menettämisseuraamusta. Myös näissä asioissa vahvennettu kokoonpano, joka koostuisi vähintään kahdesta lainoppineesta tuomarista, olisi määrättävä, mikäli asiaa valmisteleva tuomari pitää sitä perusteltuna

Rikosasioiden osalta ongelmalliseksi on osoittautunut se, että nykyisin voimassa olevan käräjäoikeusasetuksen 4 §:n 4 momentin mukaan lisäjäsenen ottamisesta OK 2 luvun 2 §:ssä tarkoitettussa tapauksessa päättää laamanni. Resurssisyyistä laamannit eivät aina ole suostuneet lisäjäsenen määräämiseen, vaikka se asian laadun ja laajuuden vuoksi olisi ollut perusteltua. Vastaava ongelma koskee kolmen tuomarin kokoonpanojen käyttämistä, jolta osin tosin lain tai asetuksen tasoista säännöstä vahvennetun kokoonpanon käyttämistä koskevasta päätöksenteosta ei ole. Eduskunnan käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (HE 7 / 2016 vp) asetustasosta ehdotetaan luovuttavaksi ja monijäsenisen kokoonpanon vahventamisesta säädettäväksi OK 2 luvun 11 §:ssä. Ehdotettuun säännökseen ei sisälly määräyksiä kokoonpanon vahventamisesta päättävästä tahosta, mutta sen perustelulausuman (em. HE s. 145) mukaan kokoonpanon vahventamisesta päättäisi päällikkötuomari. Tarkoituksena on ilmeisesti, että asiasta määrätäisiin työjärjestystasolla.

Tuomariliitto katsoo, että päätösvallan vahvennettujen kokoonpanojen käyttämisestä tulisi siitä riippumatta, luovutaanko lautamiesjärjestelmästä vai ei, kuulua sille tuomarille, jolle asia on jaettu käsiteltäväksi ja joka siis asian valmistelusta vastaa. Vain tällä tavoin voidaan turvata se, että kukin asia tulee käsitellyksi sen laadun ja laajuuden kannalta riittävän vahvassa kokoonpanossa. Tämän vuoksi OK 2 lukuun tulisi ottaa nimenomainen säännös asiasta.

Riita- ja hakemusasiat

Tuomariliitto kannattaa käräjäoikeuden riita- ja hakemusasioiden kokoonpanosäännösten muuttamista. Nykyisellään pääkäsittelyyn menevien riita-asioiden määrä käräjäoikeuksissa on vähentynyt ja edelleen vähenemässä erilaisten sovittelumenettelyiden yleistyessä. Muutosten seurauksena pääkäsittelyä edellyttävät riita-asiat ovat usein aikaisempaa laajempia ja vaativampia. Alioikeuspainotteisen oikeudenkäyntimenettelyn kannalta ei ole perusteltua, että laajat riita-asiat lähes säännönmukaisesti käsitellään yhden tuomarin kokoonpanossa. Laadukas ja sitä kautta muutoksenhaun tarvetta vähentävä lainkäyttö käräjäoikeudessa edellyttää sitä, että riita-asioiden peruskokoonpano ei nykyisin tavoin ole puheenjohtaja yksin. Resurssien säästäminen käräjäoikeuden kokoonpanoissa tulee johtamaan siihen, että jatkokäsittelymenettely ei tuota hovioikeusvaiheessa sille asetettuja säästötavoitteita.

Tuomariliitto katsoo edellä esitetyn perusteella, että OK 2 luvun säännöksiä on muutettava niin, että laajassa riita-asiassa, jossa pääkäsittelyn toimittaminen on tarpeen, käräjäoikeuden kokoonpanon tulee koostua vähintään kahdesta lainoppineesta jäsenestä. Asian laadun sitä vaatiessa kokoonpano olisi kolme lainoppinutta jäsentä. Päätösvallan vahvennetun kokoonpanon käyttämisestä tulisi kuulua asian valmistelusta vastaavalle tuomarille.

Yhden lainoppineen tuomarin kokoonpano olisi mahdollinen hakemusasioissa silloinkin, kun ne käsitellään pääkäsittelyssä. Pääkäsittelyssä käsiteltävissä hakemusasioissakin olisi määrättävä vahvennettu kokoonpano, joka koostuisi vähintään kahdesta lainoppineesta tuomarista, mikäli asiaa valmisteleva tuomari pitää sitä perusteltuna.

Hovioikeudet

Tuomariliitto yhtyy arviomuistion näkemykseen siitä, että esitutkintalain piiriin kuuluvien asioiden lisäämisellä hovioikeudessa yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäviin asioihin ei olisi juurikaan käytännön merkitystä, koska kysymykseen tulisivat ns. niskoittelevan todistajan kuulustelua tuomioistuimessa ja avustajan kelpoisuutta koskevat ratkaisut, joita hovioikeudet antavat vuosittain erittäin vähän, yhteensä enintään muutamia kymmeniä.

Muistiossa todetulla tavalla suurempi merkitys olisi pakkokeinolain nojalla annettujen ratkaisujen lisäämisellä yhden tuomarin toimivaltaan kuuluviin asioihin. Tuomariliitto kuitenkin katsoo, että ehdotetulla yhden tuomarin toimivallan laajentamisella ei säästettäisi merkittävästi resursseja hovioikeuksissa. Toisaalta esimerkiksi vangitun kantelun siirtäminen yhden tuomarin ratkaistavaksi voisi vaarantaa vangitun oikeusturvan. Yhdellä tuomarilla kynnys vangitun vapauttamiseen voisi olla korkeampi kuin kolmella. Yksinkertaisen kante-luasan ratkaiseminen ei vie juurikaan aikaa kolmeltakaan tuomarilta. Tuomariliitto huomauttaa kuitenkin, että pakkokeinoasiat eivät välttämättä ole kovinkaan helppoja asioita. Useat pakkokeinolain soveltamisalaan kuuluvat asiat, kuten esimerkiksi etsintävaltuutetun palkkiota ja korvausta, sinetöidyn aineiston hyödyntämistä, erityisen kotietsinnän toimittamista ja kotietsinnän laillisuutta koskevat asiat/ratkaisut ovat lisäksi hovioikeuksissa hyvin harvinaisia, minkä vuoksi näiden asioiden siirtäminen yhden tuomarin ratkaistavaksi ei toisi käytännössä lainkaan säästöjä.

Tuomariliitto vastustaa yhden tuomarin toimivallan laajentamista yhdyskuntaseuraamuksen muuntamista koskeviin asioihin sekä oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 14 a §:n nojalla käsiteltäviin asioihin. Juuri kollegiaalinen työskentely antaa hovioikeudelle mahdollisuuden päätyä yksittäisessä asiassa toiseen ratkaisuun kuin käräjäoikeus. Esimerkiksi yhdyskuntapalvelun muuntamista koskeva asia on yleensä vastaajalle hyvin merkittävä asia, minkä lisäksi se voi olla myös laadultaan vaikea asia. Tuomariliitto ei kannata joidenkin asiaryhmien osoittamista hovioikeudessa kahden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi. Kahden tuomarin kokoonpanojen käyttäminen rikkoisi tarpeettomasti vakiintuneita menettelytapoja ja työnjakoa, eikä toisi myöskään todellisia säästöjä.

Tuomariliitto katsoo myös instanssijärjestyksen edellyttävän, että hovioikeudessa asioita käsittelee laajempi kokoonpano kuin käräjäoikeudessa. Kun kokoonpanojen keventämisestä hovioikeuksissa saatavat säästöt olisivat ilmeisen vähäisiä ja kysymyksessä olevat asiat (erityisesti pakkokeinoasiat) voivat olla hyvinkin vaikeita, ei Tuomariliitto kannata ehdotettua muutosta kokoonpanojen keventämisestä hovioikeuksissa.

Hovioikeuden osalta on perusteltua harkita, voiko yhden tuomarin kokoonpanoa laajentaa sellaisiin vain vähän oikeudellista harkintaa vaativiin asioihin, joissa nykyinen kolmen tuomarin kokoonpano on epätarkoituksenmukainen. Tällaisia asioita voisivat olla muun muassa päiväsakon rahamäärää ja ajokieltoa koskevat valitukset, joissa ratkaisutoiminta tosiasiaassa on melko summaarista ja menettelyt vakiintuneita.

Korkein oikeus

Korkeimmassa oikeudessa kokoonpanon keventäminen on perusteltua erityisesti hovioikeuksien jatkokäsittelyluvan epäämistä koskevissa valitusasioissa, joissa KKO ei ratkaise pääasiaa, vaan arvioi edellytykset jatkokäsittelyluvan myöntämiselle lain säännösten ja jo verraten vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella. Mitään asiallista syytä täysilukuisen kokoonpanon käyttämiseen tällaisissa asioissa ei ole, koska harkinta voi yleensä ainoastaan johtaa valituslupahakemuksen hylkäämiseen tai asian palauttamiseen hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

Tässä yhteydessä on huomattava, että KKO:n kokoonpanon keventämistä valituslupa-asioissa on tarkasteltu käsiteltäessä kyseistä uudistusta lakivaliokunnassa (LaVM 24 / 2014 vp). Arviomuistiossa on tältä osin esitetty, että olisi perusteltua odottaa uudesta jatkokäsittelylupamenettelystä saatuja kokemuksia. Tällaiseen ei ole mitään aihetta, koska jatkokäsittelyluvan myöntämiseen liittyvät OK 25 a luvun säännökset eivät muuttuneet 1.10.2015 voimaan tulleessa lain uudistuksessa vaan kyseisiä säännöksiä on sovellettu sellaisenaan jo vuodesta 2011.

Edelleen KKO:n resursseja pystyttäisiin säästämään ja vapauttamaan sen ydintehtävään eli ennakkopäätösten antamiseen, mikäli ylimääräinen muutoksenhaku muihin kuin KKO:n omiin päätöksiin ohjattaisiin hovioikeuteen, jossa ne käsiteltäisiin kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa.

Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen

Kirjallisen menettelyn käyttäminen vaihtelee merkittävästi eri osissa maata. Tämä johtuu erilaisesta juttukannasta, henkilöiden tavoitettavuudesta ja esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien aktiivisuudesta käyttää menettelyä sekä puutteista esitutkinnassa. Lähinnä tilanteeseen voidaan vaikuttaa parantamalla esitutkintaa ja lisäämällä yhteistyötä muiden sidosryhmien kanssa.

Käytännössä kirjallista menettelyä käytetään nykyisellään sellaiseen osaan rikosasioita, joihin menettely luontevasti soveltuu. Tuomariliitto yhtyy arviomuistiossa esitettyyn kantaan, että käyttöalan laajentaminen tarkoituksenmukaisella ja kustannusten kannalta merkityksellisellä tavalla ei ole mahdollista.

Kirjallisen menettelyn tosiasiallista käyttöalaa saattaisi ehkä jonkin verran lisätä luopuminen ROL 5 a luvun 5 §:ssä säädetystä pakollisesta suullisen lausuman antamismahdollisuuden varaamisesta edellytyksenä yli kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen tuomitsemiselle, mutta joka tapauksessa kustannusvaikutus olisi mitätön.

Rangaistusmääräysmenettelyn laajentaminen

Tuomariliitto ei kannata rangaistusmääräysmenettelyn laajentamisesta siten, että entistä enemmän asioita siirrettäisiin poliisille tai syyttäjälle. Hallitusohjelman mukaan raja korotettaisiin kahteen vuoteen vankeutta. Tuomariliitto toteaa tuomiovallan kuuluvan Suomen perustuslain 3 §:n nojalla tuomioistuimille. Poikkeukset eivät voi perustua säästötoimenpiteisiin (PeVL 7/2010 vp). Toimivallan siirto heikentäisi oikeusturvaa.

Tuomariliitto kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että yhä useammin poliisin ja syyttäjien resurssipula heijastuu rikosasioiden käsittelyyn ja ratkaisuihin tuomioistuimissa. Esitutkinnassa ja syyttäjien toiminnassa olevat puutteet lisäävät tuomareiden työtä ja jopa estävät aineellisen totuuden mukaisen ratkaisun.

Yhden kosketuksen periaate

Arviomuistiossa todetuin tavoin yhden kosketuksen periaatteessa on kysymys pääasiassa viranomaisten menettelyiden kehittämisestä ja yhteensovittamisesta. Esitys epäillyn pitämisestä poliisin hallussa tiedoksiantoon saakka on sinänsä asianmukainen.

Yhden kosketuksen periaatteen esteeksi voi kuitenkin käytännössä muodostua tarve selvittää rikosasian yhteydessä asianomistajan vaatimukset, mikä sinällään pitkittää esitutkintaa ja estää nopeutetun haastamisen sekä käräjäoikeuskäsittelyn esitutkinnan jatkeena. Tältä kannalta olisi aiheellista arvioida lainvalmistelussa, voisiko tietyissä ns. massarikoksissa asianomistajan vaatimusten selvittämisen eriyttää varsinaisen rikosepäilyn ja syyteasian käsittelystä.

Syytetyn velvollisuudesta osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin

Läsnäolovelvollisuus kärjäoikeudessa

Arviomuistio näyttää olevan sisällöllisesti ristiriitainen syytetyn poissaoloa koskevilta osiltaan. Muistiossa on esitetty, että ROL 8 luvun 11 §:n tai 12 §:n soveltamisalan laajentamiseen liittyisi jokin periaatteellinen este, mitä on vaikea johtaa EIS 6 artiklaa koskevasta oikeuskäytännöstä.¹ Arviomuistiossa viitatus EIT:n ratkaisut eivät koske tilanteita, jotka olisivat verrattavissa tapauksiin, joihin ROL 8 luvun 11 §:ää ja 12 §:ää tyypillisesti sovelletaan.² Edellä mainittujen lainkohtien osalta on tärkeä huomata, että syytetyllä on aina mahdollisuus saapua pääkäsittelyyn joko itse tai avustajansa välityksellä. Lisäksi on syytä todeta, että monessa Euroopan maassa poissaolokäsittelyä sovelletaan Suomea huomattavasti laajemmin eikä tiedossa ole, että EIT olisi suhtautunut menettelyyn kategorisen torjuvasti, kunhan syytetyn tosiasiallinen puolustautuminen mahdollistetaan hänen haluamallaan tavalla. Poissaolokäsittelyn käyttöalan jonkinasteinen laajentaminen voisi olla perusteltua myös siitä syystä, että menettely on tehokas ja oikeastaan ainoa mahdollinen vaihtoehto silloin, kun syytettynä on ulkomailla oleskeleva henkilö, joka on syytteessä lievemmästä rikoksesta. Näissä tilanteissa tehokkaiden, valtion rajat ylittävien pakkokeinojen käyttäminen syytetyn paikalle saamiseksi ovat nykyisellään pitkälti poissuljettu vaihtoehto.

Vakavissa rikosasioissa syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla on merkitystä, jota ei voida korvata avustajaa käyttämällä. Henkilökohtainen paikallaolo edes kerran oikeudenkäynnin aikana antaa huomattavasti paremman lähtökohdan rangaistuksen mittaamiseen kuin se, että syytettyä edustaa hänen avustajansa. Arviomuistion esitys siitä, että syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon vaatimuksesta luovuttaisiin vakavissa rikosasioissa, ei ole näistä syistä hyväksyttävä. Koska merkittävä osa tällaisista asioista käsitellään syytetyn ollessa oikeudenkäynnin aikana vangittuna, ei arviomuistion esityksellä ole edes tavoiteltuja säästövaikutuksia.

Läsnäolovelvollisuus hovioikeudessa

Syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventäminen on perusteltua etenkin hovioikeudessa. Tämä merkitsisi asioiden käsittelyn nopeutumista kokonaisuutena ja hovioikeuden työvoimaresurssien kohdentamista tehokkaammalla tavalla, kun poissaoloista johtuvilta lykkäyksiltä pitkälti vältyttäisiin. Resurssien säästöä syntyisi myös sitä kautta, ettei pääkäsittelyä tarvitsisi järjestää pelkästään syytetyn kuulemiseksi vankeusrangaistusta tuomitessa.

Lisäksi syytetyllä pitäisi olla varsinkin asian muutoksenhakukäsittelyssä lähtökohtaisesti oikeus päättää itse, miten haluaa puolustautua. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaate ei tätä estä: syytetyllä on muutoinkin oikeus vaieta, vaikka hänet pakolla tuomioistuimeen veloitettaisiin saapumaan. Tähän nähden hänellä pitäisi olla pääsääntöisesti oikeus itse ratkaista, saapuuko hän lainkaan paikalle. Lopullinen ratkaisovalta pitäisi kuitenkin olla hovioikeudella.

Tapauksissa, joissa syyte on hylätty kärjäoikeudessa ja syyttäjä tai asianomistaja valittaa tästä, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin järjestäminen edellyttää – ainakin vakavampien rikosten kohdalla – syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa hovioikeudessa. Pakoilutapauksen poikkeussäännös tulisi kuitenkin säilyttää.

1 Arviomuistiossa on viitattu kirjallista rikosprosessia koskevaan hallituksen esitykseen 271 / 2004 vp (s. 17), jossa on tuotu esille ROL 8 luvun 11 §:n ja 12 §:n soveltamiskäytännöistä johtuvia epäkohtia. Näihin on kuitenkin mahdollista puuttua kehittämällä menettelyssä käytettyjä haastepohjia informatiivisempaan suuntaan. Tältä osin on huomattava, että OK 17 luvun uudistamisen yhteydessä laajennettiin mahdollisuuksia todistelun vastaanottamiseen syytetyn poissa ollessa, joka koskee kaikkia rikosasioita syytteiden rikosoikeudellisesta vakavuudesta riippumatta.

2 Tapaus *Hermi v. Italia* (2006) koski vangittuna ollutta syytettyä, jonka katsottiin luopuneen oikeudestaan suulliseen käsittelyyn hovioikeudessa, kun hän oli jättänyt saapumatta istuntoon, jonka ajankohdan hän oli saanut tiedokseen (*Hermi* kohta 93). Tapaus *Dembukov v Bulgaria* (2008) puolestaan koski syytettyä, joka oli tuomittu poissaolevana alioikeudessa kolmen vuoden vankeusrangaistukseen ilman, että hänelle oli saatu annettua syytettä tiedoksi. Syytetyllä oli ollut kuitenkin avustaja esitutkintavaiheessa ja toisaalta hänet oli määrätty matkustuskieltoon, jonka noudattaminen olisi varmistanut tiedoksiannon. EIT katsoi, että EIS 6 artiklan 3 ja 3 (b-d) kohtia ei ollut loukattu.

Samoin saattaisi olla perusteltua arvioida tilannetta, jossa vaaditaan vain sakkorangaistuksen koventamista vankeudeksi. Kun syyksilukeminen on tällöin jo riidaton, pitäisi harkita, onko syytetyn henkilökohtainen läsnäolo aina välttämätöntä. Etenkään, jos syytetty ei vetoa mihinkään henkilökohtaisiin olosuhteisiinsa, ei liene tarvetta henkilökohtaiselle pakkokuulemiselle, kun syytetyllä kuitenkin on avustaja paikalla ja hänellä on mahdollisuus saapua henkilökohtaisesti.

Tapauksissa, joissa vain rangaistukseen tuomittu syytetty on valittajana, ei lähtökohtaisesti olisi tarvetta henkilökohtaiselle kuulemiselle, jos hän ei itse halua tulla kuulluksi. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset toteutuvat, kun valittaja saa puolustautua valitsemansa asiamiehen välityksellä ja hänellä on mahdollisuus saapua halutessaan paikalle henkilökohtaisesti. Oikeussuojaa ei pidä antaa viran puolesta väkisin muutoksenhakutuomioistuimessa määrittelemällä syytetyn puolustuksen tarvetta laajemmin kuin mitä hän itse avustajansa kanssa neuvoteltuaan pitää tarpeellisena.

OK 26 luvun 20 §:n säännöstä pääkäsittelyyn saapumatta jääneen valittajan valituksen sillensä jättämisestä olisi harkittava muutettavaksi siten, että sillensä jäämisen tulisi koskea vain tapauksia, joissa edes asiamies ei saavu paikalle. Syytetyn pitäisi aina voida puolustautua asiamiehen välityksellä omaa muutoksenhakuaan koskevassa asiassa. Tämä ei loukkaisi muiden asianosaisten oikeusturvaa, koska kenelläkään ei ole ehdotonta oikeutta saada kuultella syytettyä tämän ehdottoman vaikenemisoikeuden vuoksi. Syytetyllä on oikeus, mutta ei velvollisuutta tulla kuulluksi. Ei ole tarpeellista lainsäädännössä edellyttää, että syytetty saapuu muutoksenhakuoikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti ilmoittamaan, ettei aio vastata kysymyksiin.

Tutkintavankien läsnäolovelvollisuudesta muistiossa esitettyä vaihtoehtoa, jonka mukaan asiamiehen läsnäolo katsottaisiin riittäväksi silloin, kun tutkintavankia ei kuulla asian selvittämiseksi, on pidettävä hovioikeuskäsittelyn osalta kannatettavana.

Videoyhteyden käytön laajentaminen

Yleistä

Tuomariliitto vastustaa videoyhteyden käytön laajentamista nykyisestä. Tuomariliiton mielestä ehdotettua laajentamista ei voida toteuttaa ennen kuin on varmistettu, että tarpeelliset laitteet ja tekniset valmiudet sekä turvajärjestelyt ja asianmukaiset tilat ovat olemassa. Videoyhteyden käytön laajentaminen pitää Tuomariliiton käsityksen mukaan toteuttaa asianmukaisesti ja oikeusturvanäkökohdat huomioon ottaen.

Tarpeelliset laitteet ja tekniset valmiudet

Tuomariliitto kiinnittää huomiota siihen, että tälläkin hetkellä tuomioistuimilla on käytössään vain rajallinen määrä sellaisia istuntosaleja, joihin videoyhteys voidaan muodostaa. Kun otetaan huomioon, että muiden viranomaisten alueellisia toimipisteitä ollaan säästöyisistä supistamassa, on oletettavaa, ettei videoyhteyden muodostamiseksi tarpeellisten toimitilojen määrä ainakaan lisääny. Lisäksi Tuomariliitto kiinnittää huomiota siihen, että videoyhteyden ottaminen tuomioistuinten tiloissa ei ole nykyisinkään ongelmatonta. Yhteydet katkeilevat toisinaan kuulemisesta vaikeuttavalla tavalla. Sen vuoksi Tuomariliitto pitää videoyhteyden käytön laajentamisen ehdottomana edellytyksenä sitä, että videokuulemisesta varten on käytössä tarvittava määrä asianmukaisesti toimivia laitteita.

Turva- ym. järjestelyt ja asianmukaiset tilat

Tuomariliiton mielestä on selvää, ettei videoyhteyden käytön laajentamista voida toteuttaa ilman lisäjärjestelyjä silloin, kun kuuleminen tapahtuu muualla kuin tuomioistuimen tiloissa.

Tarvetta lisäjärjestelyille aiheuttaa ensinnäkin se, että niin kuultavan kuin muidenkin henkilöiden turvallisuus on taattava myös tuomioistuimen ulkopuolisissa tiloissa. Turvallisuuden takaamiseksi tiloihin tuleville on tehtävä turvatarkastus. Lisäksi tiloissa on varauduttava siihen, että syntyy järjestyshäiriöitä. Kaikki tämä sitoo tuomioistuimen ulkopuolista henkilökuntaa. Tuomioistuimen ulkopuolista henkilökuntaa sitoo myös se, että ennen kuulemista on voitava varmistua kuultavan henkilöllisyydestä. Arviomuistiossa ei kuitenkaan ole millään tavalla otettu huomioon sanottuja seikkoja, kuten ei myöskään sitä, miten menetellään, jos kuuleminen käsittelyn viivästyminen vuoksi siirtyy virka-ajan ulkopuolelle.

Edellä mainitun ohella tarvetta lisäjärjestelyille aiheuttaa se, että tilojen on oltava kuulemiseen sopivat. Kuuleminen ei voi tapahtua muiden ihmisten läsnä ollessa. Kuultavan on voitava suljetuissa tiloissa vapaasti antaa kertomuksensa. Toisinaan kuultavana voi olla syytettyä pelkäävä asianomistaja tai todistaja. Myös tällaisen asianomistajan tai todistajan tarpeet on otettava kuulemisessa huomioon. Tällaisella asianomistajalla tai todistajalla on tarvittaessa oltava käytössään erillinen odotustila. Arviomuistioon ei tältäkin osin sisälly sellaista pohdintaa, joka osoittaisi, että sanotut seikat olisi jollakin tavoin otettu huomioon videoyhteyden käytön laajentamista ehdotettaessa.

Taloudelliset vaikutukset

Tuomariliitto yhtyy siihen arviomuistiosta ilmenevään näkemykseen, ettei videoyhteyden käytön laajentaminen vähennä tuomioistuinten kustannuksia. Tuomariliitto toteaa, ettei riittävää selvitystä ole siitä, että videoyhteyden käytön laajentamisesta aiheutuisi muitakaan säästöjä. Tuomariliitto pitää todennäköisenä, että mikäli videoyhteyden käytön laajentaminen toteutetaan Tuomariliiton edellyttämällä tavalla, kaikenlaiset kustannukset vain lisääntyvät.

Lopuksi

Tuomariliitto yhtyy siihen arviomuistiossa todettuun, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistamisen yhteydessä on jo merkittävästi lisätty mahdollisuuksia videoyhteyden käyttöön todistelussa. Sen vuoksi on tarpeen odottaa, millaisia kokemuksia videoyhteyden käytöstä todistelussa saadaan ja minkälaisia vaikutuksia laajentamisella on paitsi yleensä myös valtion varoista maksettaviin todistelukustannuksiin. Edellä mainituista syistä Tuomariliitto ei kannata videoyhteyden käytön laajentamista tässä vaiheessa.

Muita ehdotuksia

Oikeusministeriö on valmistellut muistion käräjäoikeudessa suullisesti julistetun tuomion perustelemisesta (OM:n muistio 14.2.2014), jolloin tuomio saatettaisiin kirjalliseen muotoon ainoastaan siinä tapauksessa, että tuomioon haetaan muutosta. Kyseisestä muistiosta on pyydetty lausuntoja, joista on laadittu lausuntotiivistelmä (OM:n julkaisusarja ”Mietintöjä ja lausuntoja” 38/2014). Oikeusministeriössä on 15.2.2016 valmistunut arviomuistio tuomioiden perusteluille asetettujen vaatimusten keventämisestä yksinkertaisissa rikosasioissa. Tuomariliitolta on pyydetty arviomuistion johdosta lausuntoa, jossa liitto tulee esittämään käsityksensä tuomioiden perustelujen keventämiseen liittyvistä kysymyksistä. Tuomariliitto toteaa kuitenkin jo tässä yhteydessä, että mahdollisuus perustelujen keventämiseen mahdollistaisi alioikeuden työn kohdentamista tarkoituksenmukaisella tavalla.

Tuomioistuimella tulisi olla käytössään mahdollisuudet tehokkaiden pakkokeinojen käyttämiseen niissä tilanteissa, joissa syytetyn henkilökohtainen paikallaolo on tarpeellista. Tältä kannalta nykyinen järjestelmä, jossa tuomioistuin ei PKL 3 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan voi omasta aloitteestaan määrätä – edes prosessia pakoilevaa – rikosasian vastaajaa vangittavaksi, on ongelmallinen.

Lausunnon valmistelu

Lausuntoasiaa on käsitelty Käräjäoikeustuomarit ry:n hallituksessa 15.2.2016, Suomen hovioikeustuomarit ry:n hallituksessa 19.2.2016 ja 11.3.2016 sekä Tuomariliiton oikeuspoliittisessa valiokunnassa ja hallituksessa 29.2.2016.

Helsingissä 17.3.2016

Tuomariliiton puheenjohtaja,
hovioikeudenneuvos

Kimmo Vanne